

Uzlaşım/Çatışma Zemini olarak Mekan/Yer

Lefebvre'e göre "mekanın üretilmesi kapitalist üretim tarzının kendi varoluşunu sürdürebilme, kendisi için daha geniş mekan yaratma yoludur. Kapitalizm, mekandan artı değer yaratmak için yararlanır, mekan düzenlemeleri de üretimi artırmak ve üretim ilişkilerini yeniden üretmek için yapılır".(1998)[1] Son yıllarda küreselleşmenin hızlanması, mesafeler arası uzaklıkların yaklaşması, enformasyon teknolojilerinin gelişimi sonucuyla mekan üzerinden gerçekleştirilen politikalar o kadar çoğaldı ki, kente olan etkileri fazlasıyla görünür olmaya da başladı. Bireylerin gündelik pratiklerine de yapılan müdahalelerle pasifize edilme çabalarına rağmen toplumun sessizliği sonunda bozuldu; mekanlara, bedenlere yapılan saldırılara karşı 'çığlık' atıldı.

(...) insan daima çok yönlü bir bağımlılık içinde yaşıyor, ama kendini özgür sanıyor, zincirin baskısını uzun bir alışkanlık sonucu artık hissetmiyorsa? Yalnızca yeni zincirlerden rahatsız olur ancak: "İstenç özgürlüğü" de yeni zincirleri hissetmemekten başka bir şey değildir aslında. (Nietzsche,2014) [2]

İktidar bocaladı, toplum uyandı. İktidarın mekanlara, bedenlere, zamana olan saldırısı gözlere batmaya başladı. Kamusal mekan üzerinden gerçekleşmiş-gerçekleşen- gerçekleşmeye devam eden en belirgin çatışma süreci olan Gezi Direnişi sırasında ve sonrasında bireyler önceden farkında olmadıkları zincirleri hissederek oldular; özgürlük yanılsamalarını kendilerine ait mekanlarda dahi sorgular oldular. Foucault'a göre, kamusal mekan, düzenleyen, disipline edenle, yaşayan ve kendiliğinden olanın çatışma alanıdır. Bu devrim sayesinde kamusal mekan var olur. [3] Gezi Parkı'nın ve belki tüm kamusal mekanların tekrar doğması kamusal mekanın bu özelliği sayesinde olmuştur. Gezi Parkı'nın direniş öncesi kullanımını hatırlamak mekan-iktidar çatışma süreçlerini anlayabilmemiz için önemlidir. Parkın o kadar da kullanılmıyor olması sürekli olarak devam eden mekan-iktidar çatışmalarında belki de iktidarın hakimiyeti kazanmaya yakın olduğunu bize anlatabilir. Foucault için mekan bir iktidarın alanı veya kabı olarak kısıtlayan bazen ise *Oluş* süreçlerini özgürleştiren bir alandır. Direniş öncesi iktidarın kısıtladığı ancak direniş sırasında mekanın özgürleştiren bir alan olduğu deneyimleme fırsatımız oldu.

Mekan dönemimin sosyal, kültürel, psikolojik, tarihsel kavramların etkisiyle içerdiği anlam ve biçimi ile bir bütündür. Mekan boşluğa ait bir ortamı tarif eder, yaşanmışlıklar ise mekanı 'yer'e dönüştürür. Zamanın katkısı ile mekan anlamlara sahip olur. Merlau Ponty mekanı dünyanın bir parçası olarak bedenin/bireyin deneyimi olarak nitelendirir. [4] Mekan algılardan, yaşantıdan ve

deneyimlerden ayırt edilemez. Mekanın anlamı, sadece fiziksel mekanı değil, imgesel mekanı; öznelerin duygusal ve düşünsel yani sezgisel kavrayışlarını da içerir. ‘Algılanan nesne ve algılayan özne arasındaki yansıtmacı ilişkide ortaya çıkan ‘yaşantı’, içimizdeki ve çevremizdeki yaşam enerjisi ile sürekli oluş halinde kendini gösteren, yaşanan bir gerçekliktir. Bu nedenle, mekan ve zaman içinde olagiden ve süregiden bir ‘öz’ü içeren dinamik bir yapıya sahiptir.’ (Aydın, 2000) [5] Mekanın özü, içinde ve aracılığıyla üretilen maddi mekansal pratikler, göstergeler, anlamlar, kodlar, bilgiler üzerinden mekanın gösterimleri ve gösterim mekanları; zihinselliklerle bir bütündür. Mekanın kodlarını, gündelik yaşam içerisinden izlemek, okumak ve yorumlamak mümkün olur. Lefebvre’ye göre mekan toplumsal bir üretilimdir, her toplumsal biçimleniş kendi mekanını ve mekansal pratiğini yansıtır ve tarihi içerir. [6] Gezi parkı, direniş öncesi, sırası ve sonrasında hep farklı anlamlar kazandı, birçok algı, deneyim ve yaşanmışlıkların üstüste gelmesiyle bir bütün olarak gezi parkı ‘yer’i tariflenebilir.

Kapitalizm ticaret ve sanayi alanlarından kişisel, ailevi, dini ve toplumsal ilişkilerin gündelik yaşamına yayıldı. Kapitalizm sadece bir ekonomik sistem olarak değil, aynı zamanda toplum gerçekliği olarak bulunmaya başlaması, toplum ve birey karakterlerine etki etmesine, sosyal ilişkileri değişikliğe uğratmasına sebep olmuştur. Kapitalizm mekanı parçalayıp satışa koymakla kalmaz, onu artı-değer üretimine sokar, bilgi ve karar merkezlerine tabi olan üretimin yeniden örgütlenmesini hedefler. Stratejileri kullanıcıyı ezer, katılımcı sıradan bir sakin haline gelir. (Harvey, 2010) [7] Toplumsal iktidarlar içiçe geçmiş kaynaklarını; para, mekan, zamanı denetler ve diğer toplumsal iktidarlara sıkı sıkıya bir ilişki içindedir. Kâr anlayışı ile mekan ve zaman üzerinde hakimiyet sağlanır, toplumsal pratikler, biçimler ve anlamlar tanımlanır, bu da gene toplumsal iktidarın korunmasını sürekli kılar. En çok kâr için en etkin mekansal organizasyon gereklidir, bu nedenle de parasal hedefler kimi zaman mekan ve zamanı tekrar değiştirir, dönüştürür. Mekansal engellerle karşılaşıldığında ise birtakım teknolojiler sayesinde engeller ortadan kaldırılır. Gezi Parkı yeri uzlaşma/çatışma sürecinde kamuya ait bir mekana dahi iktidarın artı-değer üretmek için mekanlara, bireylere saldırdığına şahit olduk. Birtakım teknolojiler de iktidarın hakimiyeti önündeki engelleri kaldırmak amacıyla topluma karşı kullanıldı.

Kapitalizm mekanı güç ilişkilerini kurma amacıyla tekrar tekrar bozar ve tekrar tekrar anlamlar katar. Gücün şekillendirdiği çatışma alanları, sınıflar arasında meydana gelir. Beden iktidar savaşının en somut zeminidir. Baskı, disiplin altına alma ve cezalandırmalar bireylere mekan üzerinden uygulanır. Foucault’a göre mekan içindeki bedenin iki olasılığı mevcuttur; ya otoriteye boyun eğmek ya da başka alanları baskıcı olan özgül direniş ve özgürlük mekanlarını

(heterotopia) mücadeleyle yaratmak zorundadır. [8] De Certau ise mekanın 'özgürleşebilir' olduğundan, toplumsal pratiklerin baskıcı denetimler altında sınırlanmaktansa mekanlar yarattığından bahseder. Ona göre yürüme bir ifade mekanı tanımlar. Adımlar, hareketler, kesişmeler mekansallaşır ve kenti yaratırlar. Değişler, simgeler, boşluklar, imalar kentin yapısını oluşturur. Düzen şiddeti grup ve bireyleri disiplin altına almış olsa da, taktik ve geçici yaratıcılıklarla kenti deneyimleri öznel hal alır. [9] Gezi Direnişleri'nde bir yanda baskı, sınırlanmalar, güç ilişkileri mevcutken bir yandan yeni toplumsal ilişki biçimlerini üreten yeni mekan yaratımları gerçekleşti: park kütüphanesi, revir, amfi v.b.

Devlet ve toplum arasındaki belirsiz ayrımı ve ilişkiyi simgeleyen kamusal alan totaliter rejimlerde değil demokratik rejimlerde mevcuttur. Nancy Fraser, özel ve kamusal alan arasındaki sınırların zorunlu olarak geçirgen olduğunu savunur; o, müzakereciler arasındaki bir uzlaşıdan doğar. (1992) [10] Kamusal alan, devleti, ekonomik alanı, sivil toplumu birbirine bağlayan bir aracılık mekanıdır, genel çıkarın tanımlanması için bireylerin katılımına olanak sağlar. Habermas'a göre politik kamusal alan, "O bir sistem oluşturmaz, bazı içsel sınırları kabul eder ama dışarıya karşısında açık, geçirgen ve hareketli görüşler tarafından karakterize edilir."(1997) [11] Bu geçirgen sınırlarla önemli olan güç elde etmek değil, talepte bulunabilmektir. Kamusal alan, çatışmalı bir alandır; toplumu simgeler, politik iradelere alan sağlar, idealleri değil gerçekleri yansıtır. Gezi Parkı da müzakerecilerin arasındaki uzlaşıdan yeniden doğduğunu deneyimledik.

Küreselleşmenin mekan üzerinde akışkanlığı ve hareketliliği "zaman-mekan sıkışması"(Harvey) [12], "mekan kesişmeleri"(Appadurai,1990) [13], "zaman-mekan ayrışması" (Giddens,1990) [14] olarak nitelendirilmektedir. Son yılların zaman-mekan sıkışmaları bizi her zaman etrafımızda gerçekleşmekte olan gerçeklikleri görmemizi, mücadele etmemizi engellemelere uğrattı. Bunun tersi olarak kimliklere ya da şeylere sıkı sıkıya bağlanma arzuları ise kişileri, grupları kapitalizmin üzerinde yaşam bulabileceği zemin parçası haline getirdi.Küresel mekanlar birbirine benzedi, sosyo-kültürel dinamikler görünmez hale geldi. Her ne kadar küreselleşme birtakım çok yönlü, çok kuvvetli iktidar ağlarını içeriyor olsa da gezi parkı direnişinin dünyaya yayılması, iktidarlara savaş açıldı, iktidarlar dünyada birçok farklı yerde sorgulanır oldu. İktidar-mekan çatışmaları iktidarların etki ettiği diğer coğrafyalarda da sorgulanması, anlam ve çözüm çoğalması için önem teşkil etmektedir. Enformasyonlara bağlılık gitgide deneyimle olan ilişkimizi köreltmıştır. Enformasyondaki teknik değişim yurttışa, etrafında hızla olup bitmekte olan ve hemen her yerde tümüyle canlı olarak izlenmesi mümkün olan şeyleri bilme olanağı sunarak en gözü pek düşleri gerçekleştirme izni verdi. (Dacheux,2008) [15] Körelmiş deneyimler,

baskılar, beden ve mekan üzerindeki politikalar sonrasında hatırlanır oldu. İktidarın oyuncağı televizyon işe yaramasa da enformasyon teknolojileri en gözü pek düşleri gerçekleştirmemize olanak sağladı.

Kaynakça

- [1] **Lefebvre, H.** (1998) "From the production of Space" in Architecture Theory since 1968, editor: M.K. Hays, The MIT Press, Cambridge, Mass. ("Mekanın Üretilmesi'nden" Mimarist 3/2002, s. 25-33)
- [2] **Nietzsche, F.**, (2014) "Gezgin veGölgesi (İnsanca Pek İnsanca-2), Türkiye İş Bankası yayınları, İstanbul, s.11
- [3]**Foucault, M** (1997) İktidarın Gözü, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- [4] **Langer, M. M.**, (1989) Merlau Ponty's Phenomenology of Perception, Macmillan, **s.39**
- [5] **Aydınlı, S.**, (2002) "Epistemolojik Açıdan Mekan Yorumu", Mimarlık ve Felsefe, Yapı Yayın, s.40-51
- [6]**Lefebvre, H.**, (1996) The Production of Space, Çeviren: Nicholson-Smith, Blackwell
- [7]**Harvey, D.**, (2010) Postmodernliğin Durumu, Çeviren: Sungur Savran, Metis yayınları
- [8]**Foucault, M.**, Power/Knowledge, New York, Alıntı: Harvey,D., Postmodernliğin Durumu, s.241-242
- [9]**De Certau, M.**, (1984) The practice of everyday life, Berkeley, Calif, (Alıntılayan Harvey,D., Postmodernliğin Durumu, s.241-242(
- [10]**Fraser,N.**,(1992)"Rethinking The Public Sphere",CALHOUN, G., Habermas and the PublicSphere, Cambridge Mass., MIT Press, (Alıntılayan Dacheux,E., Kamusal Alan, s.17)
- [11]**Habermas, J.**,(1978) L'Espace public. Paris, Payot, (Alıntılayan Dacheux,E., Kamusal Alan, s.17)
- [12] **Harvey, D.**,(1989) The Condition of Postmodernity.Blackwell, Oxford
- [13] **Appadurai,A.**, (1990) "Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy", M. Featherstone (ed.) Global Culture içinde.
- [14] **Giddens, A.**, (1990) The Consequences of Modernity. Stanford University Press, Stanford, C.A
- [15] **Wolton,D.**,(2008), "Medyatik Kamusal Alan Çelişkileri", Dacheux,E.(ed), Kamusal Alan içinde, s.31